

ISSN
2181-2126

2022
III SON

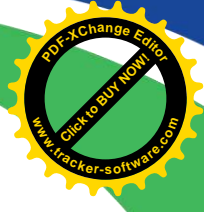
"ЛОГИСТИКА ВА ИҚТИСОДИЁТ"
илмий электрон журнали

"ЛОГИСТИКА И ЭКОНОМИКА"
научно-электронный журнал

"LOGISTICS AND ECONOMY"
scientific-electronic journal

www.economyjournal.uz

Электрон журнал Олий Аттестация комиссиясининг миллий илмий нашрлари рўйхатига киритилган.

ТАҲРИРИЯТ КЕНГАШИ

Таҳририят Кенгаши раиси

Муҳиддин Бахритдинович Калонов

иқтисодиёт фанлари доктори, профессор

Таҳририят Кенгаши раиси ўринбосари

Комил Раббимович Хотамов

иқтисодиёт фанлари доктори, профессор

Бош муҳаррир

Фахриддин Икромович Исаев

иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент

Таҳририят Кенгаши аъзолари:

и.ф.д., акад. Каландар Ходжаевич Абдурахманов

и.ф.д., проф. Абдуқодир Ҳамидович Тошқулов

т.ф.д., проф. Кунгратбай Авазимбетович Шарипов

и.ф.д., проф. Одил Қаландарович Абдурахманов

и.ф.д., доц. Мансур Пўлатович Эшов

и.ф.д., проф. Гулнора Каландаровна Абдурахманова

и.ф.д., проф. Мамаюнус Қаршибоевич Пардаев

и.ф.д., проф. Нодир Хосиятович Жумаев

и.ф.д., проф. Тулқин Хайитмуродович Фарманов

и.ф.д., проф. Алишер Жўраевич Тўйчиев

и.ф.д., проф. Адхам Азизович Фаттахов

и.ф.д., проф. Садридин Каримович Худойқулов

и.ф.д., проф. Султонали Умаралиевич Мехмонов

и.ф.д., проф. Шойзоқ Рахматович Холмўминов

т.ф.д., проф. Алимжон Ахмаджонович Рискулов

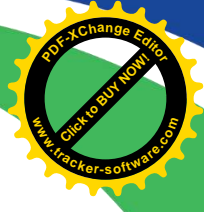
и.ф.ф.д.,(PhD) Kliment Lazarashvili (АҚШ, Жоржиа ХУ)

и.ф.д., проф. Hermann Sterzinger (Германия, Мюьнхен ТУ)

и.ф.д., проф. Masato Hiwatari (Япония, Токио ХУ)

и.ф.д., проф. Михаил Исакович Кутер (Россия Федерацияси, Кубан ГУ)

и.ф.д., проф. Sung Dong Ki (Корея, Сеул МУ)

и.ф.д., проф. Татаьяна Борисовна Леберът (Россия Федерацияси, Урал ГНТУ)
и.ф.д., проф. Зият Ниязович Қурбанов
и.ф.д., проф. Шахноза Жасуровна Эргашходжаева
и.ф.д., проф. Акром Абдиевич Хошимов
и.ф.д., проф. Расул Олимович Холбеков
и.ф.д., проф. Ақтам Усманович Бурханов
и.ф.д., проф. Баходир Акрамович Хасанов
и.ф.д., проф. Каримжон Бакиджанович Ахмеджанов
и.ф.д., проф. Неъматулла Фатхуллаевич Каримов
и.ф.д., проф. Олим Мамаюнусович Пардаев
и.ф.д., доц. Бегматжон Юлдашалиевич Мақсудов
и.ф.д., проф. Нурбек Кадиорович Ризаев
и.ф.д., проф. Жаҳонгир Жалолдинович Урмонов
и.ф.д., Исламбек Машарипович Ниязметов
и.ф.д., доц. Нодира Баходировна Абдусаломова
и.ф.н., проф. Шахло Тургуновна Эргашева
и.ф.н., доц. Норбута Эшназарович Бабахалов
и.ф.ф.д (PhD), доц. Мунис Қурбонович Абдуллаев
и.ф.ф.д., проф. Одилжон Собирович Абдураззаков (Германия, Кёльн БМ)
и.ф.ф.д (PhD). Бобир Ортиқмирзаевич Турсунов
и.ф.ф.д (PhD). Мақсуд Сувонқулович Рустамов
и.ф.ф.д (PhD). Илҳом Ғиёзович Кенжаев
т.ф.ф.д (PhD). Ботир Инатович Абдуллаев

Масъул муҳаррир

и.ф.д., доц. Гулнора Мардиевна Шадиева

Веб-администратор А.Маматов

ЛОГИСТИКА ВА ИҚТИСОДИЁТ" илмий электрон журнали

2022 йил
3 сон

МУНДАРИЖА:

Abdullaeva Sh. Abdulaev S.	<i>Is it worth to invest green? return based performance analysis</i>	8
Abrorov S.Z. Adxamjonov Sh.B.	<i>Dualistik moliya tizimiga ega mamlakatlarda islom moliyasining tahlili</i>	13
Akhmatova M.E.	<i>International connection of tourism and transport services</i>	20
Alimjanov N.X.	<i>O'zbekiston mintaqalarida sug'urta bozorini rivojlantirish muammolari</i>	24
Alimukhamedov Sh.P. Abdullayev B.I. Luqmonov M.M.	<i>Improvement of the method of ensuring the normative value of the coefficient of capacity utilization in city bus routes</i>	28
Axmadaliyeva N.	<i>Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida inson kapitalini rivojlantirish yo'llari</i>	34
Bakaeva M.A. Narzullaeva G.S.	<i>Reforms in new Uzbekistan: their economic and financial significance</i>	38
Butunov D.B. Bo'riyev Sh.X.	<i>"Ch" stansiyasi yuk poyezdlarini tuzish rejasining bajarilishi tahlili</i>	42
Igamova Sh.Z.	<i>Directions of activation of innovative activities at building materials enterprises</i>	48
Ismanov I.N.	<i>Buxgalteriya hisobi tizimida baholashning roli va ahamiyati</i>	54
Karimqulov J.I. Abduqaxorov B.O'.	<i>Offshor hududlar va ularning investitsiyalar mobilligini ta'minlashdagi ahamiyati</i>	60
Khakimov B.A. Sadibekova B.Dj. Turdikulov F.R.	<i>Do institutions really matter in financial market development?</i>	67
Khotamov A.Kh.	<i>Accounting and audit of finished product in light industry enterprises</i>	79
Muminova M.B.	<i>The impact of the bank's active and positive operations on the national economy</i>	84
Narbekova G.D.	<i>Umumumiy o'rta ta'lim muassasalarida byudjetdan tashqari mablag'lar hisobi</i>	90
Nasretdinova F.O. Ismoilova M.D.	<i>O'zbekistonda "islom moliyasi"ning tashkiliy iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish masalalari</i>	97
Odilov A.A.	<i>Rationale for external quality assurance in higher education: history and current trends</i>	104

Qayimova Z. Giyasov B. Abdullayev I.	<i>Tijorat banklarining yangi bank xizmatlari va mahsulotlarini joriy etish amaliyoti</i>	109
Tashmatov Sh.U.	<i>Internet savdoda logistik boshqaruvni takomillashtirish yo'nalishlari</i>	116
Tursunov A.	<i>Islomiy mikromoliyalashtirishning iqtisodiy zarurligi va qashshoqlikni qisqartirishdagi ahamiyati</i>	122
Urakova M.H. Tairova M.M.	<i>The role of innovative clusters in achieving efficiency</i>	128
Xalimova N.J.	<i>Ijtimoiy media mohiyati hamda strategiyalari</i>	132
Абдухалилова Л.Т.	<i>Тижорат банкларида валюта айирбошлаш шаҳобчаларида инновацион технологиялар асосида маркетинг тамойилларини қўллаш</i>	137
Абдувоҳидов А.А. Эшпўлатов Д.Б. Бегимқулов Ж.Ж.	<i>Қишлоқ хўжалигида иқтисодий ўсиш сифатини аниқлаш ва унинг кўрсаткичлари таҳлили</i>	142
Абдукадинова К.А.	<i>Совершенствование подготовки конкурентных кадров в развитии третьего ренессанса Республики Узбекистан</i>	160
Абдуллаева А.Р.	<i>Ташқи иқтисодий фаолиятда трансчегаравий электрон тижорат</i>	165
Абдуллоев А.Ж. Абдуллаев З.А. Чориева Н.Қ.	<i>Кооперация муносабатларида фаолият кўрсатаётган фермер хўжаликлари кластер усулини ривожлантириш</i>	171
Абдуллоев А.Ж. Одинаева Н.Ф. Дўстова А.Қ.	<i>Фермер хўжаликларида кооперация муносабатларини ривожлантиришда касбий малакали кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакаларини ошириш тизимини такомиллаштириш</i>	178
Акрамов Ғ.Б.	<i>Ҳудудларни барқарор ривожланишини таъминлашда молиявий салоҳият таҳлилини такомиллаштириш</i>	186
Алимов Р.Х. Мусаева З.А.	<i>Ўзбекистон Республикасида камбағалликнинг қисқартиришга таъсир этувчи омиллар таҳлили</i>	192
Аминова Н.У.	<i>Ислом молияси тамойиллари асосида инвестиция лойиҳаларини молиялаштиришнинг хориж мамлакатлари тажрибаси</i>	201
Асқарова М.И.	<i>Оила миграцияси: муаммолар ва ечимлар</i>	208
Ахмедов О.	<i>Бюджет ташкилотларида қурилиш таъмирлаш харажатлари аудити ва молиявий назоратини такомиллаштириш</i>	214
Ахмедова У.Х. Мавлонов С.Х. Арзуманян С.Ю.	<i>Влияние мировых событий на денежно-кредитную политику центрального банка Республики Узбекистан</i>	223
Аҳмаджонов А.К.	<i>Электр энергетика акциядорлик жамиятларида молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига мувофиқ молиявий ҳисоботларни тузиш муаммолари</i>	228
Байжанов Д.С.	<i>Ўзбекистонда ислом молияси инструментларидан фойдаланишни ривожлантириш йўллари</i>	234

Баҳриддинова М.А.	Жаҳондаги демографик вазият ва уни ўрганишнинг баъзи масалалари	240
Бердиева У.А.	Рақамли иқтисодиёт шароитида солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш	248
Гаипов Ж.Б.	Институциональные основы платежных систем Республики Узбекистан	255
Джумаев Ф.Т.	Минтақани саноат таркибий ўзгаришларни моделлаштиришнинг ўзига хос хусусиятлари	266
Дусбоев Ў.Х.	Микромолиялаш ташкилотлари фаолиятининг иқтисодий-ҳуқуқий асосларининг айрим долзаб жиҳатлари	273
Зиё Ш.А.	Исломий ва анъанавий молиявий хизматларнинг қиёсий таҳлили	279
Ибодов К.М.	Самарқанд вилоятида ресторан хизматлари соҳасининг ҳолати ва ривожланиш тенденциялари	284
Каландаров Р.А.	Институционал ўзгаришларнинг динамикасига таъсир қилувчи омиллар	291
Камилова И.Х.	Тижорат банкларида инвестицион кредитлашни ривожлантириш истиқболлари: хорижий мамлакатлар мисолида	302
Кузиев А.У.	Транспорт тармоғи ҳолатининг ҳудуд ижтимоий-иқтисодий ривожланишига таъсири	308
Курбонбекова М.Т.	Марказий банк монетар сиёсати мажбурий захира инструментининг аҳамияти	315
Мавланов Н.	Хўжалик юритувчи субъектларда кредит миқдорини максимал ҳажмини аниқлаш методикасини такомиллаштириш	324
Мадреймов К.Т.	Экологик хавфларнинг олдини олишнинг иқтисодий механизмлари	330
Мансуров М.А.	Давлат бюджети харажатларининг ғазна ижроси	337
Махмадутов Ж.М.	Жисмоний шахслардан мол-мулк ва ер солиқларини ундириш тартибини ишлаб чиқиш самарадорлиги	345
Мирзоев Б.Ш.	Давлат молиявий назорати тизимида самарадорлик аудитининг хориж тажрибаси ва уни жорий этишнинг зарурлиги	351
Мирсаидова Ш.А.	Пути модернизации производства в цифровой экономике	360
Мукимов Х.А.	Особенности внедрения KPI в правоохранных структурах	365
Муминова Э.А.	Тўқимачилик саноати тармоғида ҳудудларни ривожлантиришда инновацион кластерларни бошқаришни такомиллаштириш	370
Нормурзаев У.Х.	Мамлакатимизда солиқ имтиёзлари самарадорлигини ошириш йўллари	379
Олимжонов З.З.	Давлатнинг қарзларини бошқариш стратегиясини ишлаб чиқишда халқаро меъёрларни жорий этишнинг аҳамияти	386
Рахимова Х.У. Сайиткулов Ж.И.	Методология расширения диверсификации банковской деятельности в условиях цифровизации	393

Сабирава З.Қ.	<i>Хўжалик юритувчи субъектларда бухгалтерия ҳисобини халқаро стандартлар асосида ташкил этиш</i>	399
Сайфуллаев М.С.	<i>Бозор иқтисодиёти шароитида активларнинг иқтисодий мазмуни, уларнинг туркумланиши ва такомиллаштириш</i>	404
Салоҳиддинов С.А.	<i>Глобаллашув шароитида ишлаб чиқариш жараёнларининг истиқболли прогнозлари</i>	410
Табаев А.З. Суюндиқова Д.М.	<i>Боғдорчилик ва узумчиликка ихтисослаштирилган хўжаликларга кўрсатиладиган суспензия сепиш хизматини ривожлантириш истиқболлари</i>	416
Турсунқулов И.А. Норбоева Д.Д.	<i>Қурилиш материаллари корхоналарида бошқарув механизмини такомиллаштириш йўллари</i>	422
Турсунов Б.О.	<i>Мамлакатимиз саноат тармоғининг молиявий хавфсизлигини таъминлашда циклик динамикаси таҳлили</i>	432
Усмонов К.А.	<i>Ўзбекистонда қўшилган қиймат солиғини такомиллаштириш бўйича йўналишлар</i>	441
Фаттаева Н.Р.	<i>Мамлакат логистик имкониятларини кенгайтириш йўналишлари</i>	446
Ҳамидова З.А.	<i>Ўзбекистон шароитида ҳунармандчиликни ривожлантириш бўйича иқтисодий сиёсати ҳолатининг таҳлили</i>	451
Ҳожиёв Э.Ё.	<i>Ўрик маҳсулотларининг экспорт салоҳиятини оширишда маркетинг тадқиқотларидан фойдаланишнинг ўзига хос хусусиятлари</i>	465
Ҳамдамов О.Н. Сайфиева З.Х.	<i>Ўзбекистонда капитал бозорини ривожланиш тенденциялари ва имкониятлари</i>	473
Шарипов К.А. Зайниддинова У.Дж.	<i>Автосаноат корхоналарида бенчмаркинг стратегиясини такомиллаштириш йўллари</i>	479
Шодиёв А.А.	<i>Кичик бизнес корхоналар учун МҲХСининг мазмуни, аҳамияти ҳамда маҳаллий корхоналарда қўллаш истиқболлари</i>	491
Эргашев Қ.Э.	<i>Ўзбекистонда рақамли божхона хизматларини ривожлантириш билан боғлиқ долзарб масалалар</i>	501
Юлдошева Г.А.	<i>Корхоналар фаолиятини молиявий моделлаштириш зарурлиги</i>	506
Юсупов А.Р. Юнусов И.И.	<i>Ўзбекистон Республикасида ҳаракат хавфсизлигини таъминлаш муаммолари ва ечимлари</i>	513
Юсуфалиев О.А.	<i>Аҳолининг фаровонлиги оширишда бандликни таъминлашнинг долзарб масалалари</i>	519

TIJORAT BANKLARINING YANGI BANK XIZMATLARI VA MAHSULOTLARINI JORIY ETISH AMALIYOTI

Qayimova Z., Giyasov B., Abdullayev I.
Buxoro davlat universiteti

Annotasiya. Maqolada tijorat banklarining yangi bank xizmatlari va mahsulotlarini joriy etish amaliyoti yoritilgan. Mamlakatimiz banklari o'rtasida sog'lom raqobat muhitini kuchaytirish, an'anaviy bank xizmatlari sifatini oshirish, yangi xizmatlarni joriy etishga yo'naltirilgan ishlarni muttasil davom ettirishga da'vat etmoqda. Mualliflar O'zbekistondagi masofaviy bankdan foydalanuvchilar soni, tijorat banklar ko'rsatadigan xizmatlar va internet banking xizmatlari bo'yicha tahlil olib borganlar.

Kalit so'zlar: Bank, bank-mijoz, internet-banking, mobil-banking, sms-banking, bank kartalari, bank xizmatlari, axborot texnologiyalari, xarajatlar.

INTRODUCTION OF NEW BANKING SERVICES AND PRODUCTS OF COMMERCIAL BANKS

Qayimova Z., Giyasov B., Abdullayev I.
Bukhara State University

Annotation. The article describes the practice of commercial banks to introduce new banking services and products. It calls for the continuation of work aimed at strengthening a healthy competitive environment among the banks of the country, improving the quality of traditional banking services, the introduction of new services. The authors analyzed the number of remote bank users in Uzbekistan, the services provided by commercial banks and Internet banking services.

Keywords: Bank, bank-client, internet-banking, mobile-banking, sms-banking, bank cards, banking services, information technology, expenses.

1. Kirish.

Bank tizimida innovatsion axborot texnologiyalarini keng ko'lamda tadbiiq etish mamlakatimizda qisqa muddatda milliy to'lov tizimini shakllantirishga imkoniyat yaratdi. Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar o'rtasida hisob-kitoblarni aniq vaqt rejimida amalga oshiruvchi bu tizim mamlakatimiz moliya bozori barqarorligini ta'minlamoqda. Bundan tashqari davlatimiz pul-kredit siyosatini samarali yuritish, milliy va xalqaro to'lovlarni o'z vaqtida amalga oshirish, pul oqimlarini boshqarishga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Hozirgi kunda milliy to'lov tizimi negizida Markaziy bankning yagona banklararo to'lov tizimi, 29 ta tijorat bankining ichki to'lov tizimlari, shuningdek, bank kartalari bo'yicha barcha tijorat banklarini qamrab olgan «Uzcard» banklararo chakana to'lov tizimi, aholidan uyali aloqa xizmati, kommunal va boshqa to'lovlarni qabul qilish bo'yicha «Uz-Paynet» to'lov agentlik tarmog'i hamda «SMS-TO'LOV» chakana to'lov tizimlari faoliyat yuritmoqda. Tijorat banklari kuchli, ishonchli va yuqori samaradorlikka ega bo'lgan platformalar asosida axborot texnologiyalari yutuqlarini bank faoliyatiga dadillik bilan tadbiiq qilib, ular asosida mukammal dasturlar yaratib, axborot tizimlari infrastrukturasini rivojlantirmoqda. Bu o'z navbatida, mamlakatimiz banklari o'rtasida sog'lom raqobat muhitini kuchaytirish, an'anaviy bank xizmatlari sifatini oshirish, yangi xizmatlarni joriy etishga yo'naltirilgan ishlarni muttasil davom ettirishga da'vat etmoqda. Ayni paytda barcha tijorat banklari internet tarmog'ida o'zlarining veb- saytlarini ochib, ular bank faoliyati, yangi xizmat turlari va shartlari, mijozlar manfaatiga tegishli ma'lumotlar bilan muntazam boyitib borilmoqda. Markaziy bank veb-sayti orqali esa davlat interaktiv xizmatlari ko'rsatish yo'lga qo'yilgan.

2. Adabiyotlar sharhi.

Tijorat banklari haqida ilmiy izlanish olib brogan xorijiy olimlar qatoriga Wang va boshqalar (2021) kabi xitoylik olimlarni misol qilib keltirsak, ular o'z asarlarida moliyaviy texnologiyalarning tijorat banklari samaradorligini oshirishga xizmat qilishi bo'yicha tahlillar olib borishgan.

Brauers va boshqalar (2014) kabi olimlar esa tijorat banklarda muvozanatlik va daromadlilik bo'yicha ilmiy izlanishlar qilib, o'z fikr mulohalarini asarlarida keltirishgan.

Bankdagi risklar, ularni kamaytirish va tijorat banklari samaradorligini oshirib, iqtisodiyotdagi ahamiyati borasdia Purmananandam (2007), Perignon, Smith (2010) kabi olimlar izlanishlar olib borishgan.

Polfreman (2006) "Bank ishining asoslari" degan kitobida bank, bankdagi sohalar, uning ahamiyati, ish olib boorish tartibi, foydalilik va risklar bo'yicha keng ma'lumotlar berib o'tgan.

O'zbek olimlariga misol qilib, Vaxobov, Ortiqovlar (2006) bank xizmatlari, ularning ahamiyati va sifati, unga ta'sir etuvchi omillar haqida so'z yuritishgan. Bu jarayonda ular o'z izlanishlarida O'zbekistondagi banklarni o'rganishgan, shu bilan birgalikda jahon banklari bilan O'zbekistondagi banklarni solishtirib, farqlardagi yutuq va kamchiliklarni tahlil qilishgan.

3. Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu tadqiqotda bankning hozirgi kundagi real ta'rifini aniqlash, xizmat turlarini kengaytirish va bu yo'ldagi banklarning strategiyalarini ishlab chiqish uchun analiz, sintez, qiyosiy tahlil hamda modellashtirish metodlaridan foydalanilgan.

4. Tahlil va natijalar muhokamasi.

O'zbekistonda chakana bank xizmatlari hozirgi kunda tijorat banklarining filial tarmoqlari, minibanklari, jamg'arma kassa va maxsus kassalari orqali mijoz bilan bevosita munosabatda amalga oshirilmoqda. Har 100 ming katta yoshdagi aholiga bank filiallarining soni O'zbekistonda 49,7 tani tashkil etadi. Bu jahon andozalari bo'yicha aholining bank xizmatlaridan foydalanish darajasi yuqori ekanligidan dalolat beradi (taqqoslash uchun, Rossiyada - 37,09, Ukrainada - 1,6, Qozog'istonda - 3,38)

Hozirgi kunda O'zbekistonda aholiga ko'rsatilayotgan asosiy chakana bank xizmatlari quyidagilar hisoblanadi: depozit (talab qilib olinguncha depozit, muddatli depozit, jamg'arma depozit), ipoteka krediti, iste'mol krediti, bank plastik kartochkalari, kommunal va boshqa to'lovlarni qabul qilish.

O'zbekiston tijorat banklarining yangi moliyaviy xizmatlari bozori rivojlanishning daslabki bosqichida turibdi va uning uchun xos bo'lgan, ya'ni, banklararo raqobatning kuchayishi, axborot texnologiyalarining rivojlanib borishi hamda bank xizmatlariga bo'lgan talabning oshishi kabi xususiyatlar yangidan- yangi bank xizmatlarini keng miqiyosda joriy etishni zaruratga aylantirmoqda. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash bosqichida mamlakatimizda banklar barcha strategik bank mahsulotlarini qamrab olgan 170 ga yaqin moliyaviy xizmat turlarini mijozlarga ko'rsatmoqdalar.

Shu bilan birga, mavjud salohiyat, xizmatlar ko'rsatish va servis sohasini jadal sur'atda rivojlantirish imkoniyatlari to'liq ishga solinmaganligi, mamlakat hududlari bo'yicha aholiga xizmat ko'rsatish darajasi va sifatida sezilarli farqlar borligi, qishloq aholisiga xizmatlar ko'rsatish tizimi ham o'sib borayotgan talablarga javob bermayotganligi va boshqa mummolarni hal qilish maqsadida respublikamizda ishlab chiqilgan «2011-2015 yillarda respublika moliya-bank tizimini yanada isloh qilish va barqarorligini oshirish hamda yuqori xalqaro reyting ko'rsatkichlariga erishishning ustuvor yo'nalishlari Dasturi» tijorat banklariga moliyaviy xizmatlar ko'rsatish sohasini rivojlantirish darajasini yanada oshirish, aholiga yangi zamonaviy va sifatli moliyaviy xizmat turlari ko'rsatish, iqtisodiy o'sishni ta'minlash va aholi, birinchi navbatda, qishloq joylarida bandlik masalasini hal etishda xizmatlar ko'rsatish sohasining rolini kuchaytirishga imkoniyatlar yaratadi.

Masofadan bank xizmatlarini ko'rsatuvchi tizimlardan foydalanuvchilarning soni 2022 yil 1 yanvar holatiga¹

№	Bank	Yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar	Jismoniy shaxslar	Jami
1	TIF Milliy banki	19 565	891 712	911 277
2	AT "O'zbekiston sanoat-qurilish banki"	65 491	108 263	173 754
3	"Agrobank" ATB	78 981	1 814 016	1 892 997
4	"Ipoteka-bank" ATIB	28 786	110 985	139 771
5	"Mikrokreditbank" ATB	10 847	182 085	192 932
6	AT Xalq banki	28 942	2 641 778	2 670 720
7	ATB "Qishloq qurilish bank"	3 600	194 784	198 384
8	"Turonbank" ATB	6 242	6 884	13 126
9	CHet el kap. ishtir. "Hamkorbank" ATB	56 115	289 755	345 870
10	"Asaka" ATB	7 959	626 322	634 281
11	"Ipak Yo'li" AITB	6 157	135 708	141 865
12	"Trastbank" XAB	5 197	92 981	98 178
13	AT "Aloqabank"	5 882	251 017	256 899
14	"Kapitalbank" ATB	6 957	106 849	113 806
15	"Invest Finance Bank" ATB	5 939	40 379	46 318
16	"Asia Alliance Bank" ATB	4 108	12 542	16 650
Jami		359 770	7 599 337	7 959 107

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, mamlakatimizda bank amaliyotida masofaviy bank xizmatlarini ko'rsatish amaliyoti rivojlanish bosqichida. O'tgan 2021 yilda mamlakatimiz banklari tomonidan jami 4453240 nafar sube'ktlarga masofaviy bank xizmatlari ko'rsatib kelinmoqda. Bularning 227879 nafari yuridik shaxslarni, 4225361 nafari jismoniy shaxslarni tashkil etmoqda. To'lov tizimlarini rivojlantirish borasidagi ilg'or xorijiy tajriba tahlili axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng qo'llagan holda masofadan turib bank xizmatlari ko'rsatishning kengaytirilishi aholini bank xizmatlari bilan qamrab olish darajasining oshishiga, to'lovlarni o'tkazish bilan bog'liq bank xizmatlarining shaffofligi va samaradorligining oshishiga xizmat qilishini ko'rsatmoqda. Bu borada mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan tijorat banklari tomonidan bank hisobvaraqlarini masofadan boshqarish tizimlari (bank-mijoz, internet-banking, mobil-banking, sms-banking va boshqalar)ni respublika miqyosida keng joriy qilishni jadallashtirish bo'yicha har yillik maqsadli ko'rsatkichlar rejasi ishlab chiqilib, mazkur tizimlar bosqichma-bosqich rivojlantirib borilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 24 yanvardagi Oliy Majlisga yo'llagan Murojaatnomasida bank tizimini tubdan isloh qilish, banklarni transformatsiya qilish, zamonaviy bank amaliyoti, menejmenti va yangi xizmatlarni joriy etishni alohida qayd etib o'tildi. COVID-19 pandemiyasi sharoitida bank mijozlari banking tajribasini baholashi, natijada, bankiga sodiqligi ortishi, masofaviy bank xizmatlaridan ko'proq foydalanishi va xizmat ko'rsatishda xarajatlarning kamayishiga erishiladi. COVID-19 pandemiyasi sharoitida bank mijozlari aniqlik, shaffoflik, tez va onlayn ishlaydigan raqamli vositalar orqali xizmatlarni amal oshirish bo'yicha ko'proq ko'nikmalarga ega bo'ladilar. So'nggi yillarda mamlakatimiz bank amaliyotida yangi bank xizmatlaridan foydalanuvchilar soni ortib bormoqda.

Hozirgi kunda respublikamizda bank hisobvaraqlarini masofadan boshqarish tizimlarini

¹ www.cbu.uz O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti ma'lumotlari

keng joriy qilishda ayniqsa mobil telefonlar orqali to'lovlarni amalga oshirish tizimlari j. rivojlanmoqda. Ushbu tizimlar orqali, asosan, mobil operatorlar, internet provayderlar xizmatlari uchun to'lovlar, shuningdek, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar, tabiiy gaz, elektr energiya va boshqa kommunal to'lovlar amalga oshirilmoqda.

2022 yilning 1 yanvar holatiga bank hisobvaraqlarini masofadan boshqarish tizimlaridan foydalanuvchilar soni 2019 yilning boshiga nisbatan qariyb 2,2 barobarga oshib, 4,5 mln. taga etdi. SHundan bank plastik kartochkalari va bank depozit hisobvaraqlari bo'yicha bank hisobvaraqlarini masofadan boshqarish tizimlaridan foydalanuvchi jismoniy shaxslar soni 4,2 mln.dan ortiqni, bank hisobvaraqlarini masofadan boshqarish tizimlaridan foydalanuvchi yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar soni 228 mingtani tashkil etdi.

Bundan tashqari, mazkur xizmat turidan yuridik va jismoniy shaxslar foydalanayotgan paytda internetga ulanish talab etilmaydi, aksincha, kompaniyaning aloqa tarmog'i ishlab tursa, kifoya. To'lovlar USSD xizmati orqali amalga oshiriladi. Mijozlar o'z telefonlari bilan ushbu xizmat turi orqali savdo va pullik xizmat ko'rsatish shoxobchalarida to'lovlarni amalga oshirishlari mumkin.

2-jadval.

Masofaviy bank xizmatlaridan foydalanuvchi yuridik shaxs va YaTTlar soni bo'yicha tijorat banklari reytingi²

№	Bank nomi	01.01.2022		01.01.2021		O`zgarishi		
		Soni	Ulush i (%)	Soni	Ulush i (%)	O`sishi (%) (+/-)	Ulushi (+/-)	O`rni (+/-)
1	«Ipoteka-bank» ATIB	98 400	14,2%	28 786	8,0%	241,8%	6,2%	↑4
2	«Agrobank» ATB	96 250	13,9%	78 981	22,0%	21,9%	-8,0%	↓-1
3	AT Xalq banki	91 332	13,2%	28 942	8,0%	215,6%	5,2%	↑1
4	CHEKI «Hamkorbank» ATB	69 714	10,1%	56 115	15,6%	24,2%	-5,5%	↓-1
5	TIF Milliy banki	52 969	7,7%	19 565	5,4%	170,7%	2,2%	↑1
6	«Mikrokreditbank» ATB	48 152	7,0%	10 847	3,0%	343,9%	4,0%	↑1
7	«Sanoatqurilishbank i» ATB	31 464	4,6%	65 491	18,2%	-52,0%	-13,7%	↓-5
8	«Kapitalbank» ATB	21 519	3,1%	6 957	1,9%	209,3%	1,2%	↑1
9	«Trastbank» XAB	19 871	2,9%	5 197	1,4%	282,4%	1,4%	↑6
10	«Asaka» ATB	19 546	2,8%	7 959	2,2%	145,6%	0,6%	↓-2
11	«Ipak Yo`li» AITB	18 783	2,7%	6 157	1,7%	205,1%	1,0%	→0
12	«Qishloq Qurilish Bank» ATB	18 499	2,7%	3 600	1,0%	413,9%	1,7%	↑6
13	«Davir-bank» XATB	17 772	2,6%	5 452	1,5%	226,0%	1,1%	↑1
14	«Invest Finance Bank» ATB	16 601	2,4%	5 939	1,7%	179,5%	0,8%	↓-2
15	«Turonbank» ATB	15 783	2,3%	6 242	1,7%	152,9%	0,5%	↓-5
16	AT «Aloqabank»	14 739	2,1%	5 882	1,6%	150,6%	0,5%	↓-3
17	«Asia Alliance Bank» ATB	9 551	1,4%	4 108	1,1%	132,5%	0,2%	↓-1
18	«Turonbank» ATB	2 805	0,4%	1 135	0,3%	147,1%	0,1%	↑1
Bank tizimi bo`yicha jami:		691008	100,0	359 770	100,0	92,1		

COVID-19 pandemiyasi davrida masofadan bank xizmatlarini ko'rsatish bo'yicha e'lonlar, yangiliklar, bu xizmatlar bo'yicha qo'llanmalar va video roliklar turli platformalarda berib borilishi lozim. Masofaviy bank xizmatlari tizimiga ulanish va masofadan bank xizmatlarini ko'rsatish tizimlarni soddalashtirish bo'yicha sa'y- harakatlarni

² www.cbu.uz O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti ma'lumotlari

kuchaytirish kerak. Masalan, Xitoy COVID-19 pandemiyasi sharoitida bank xizmatlari ko'rsatish bo'yicha tushuntirish ishlarini yangi onlayn platforma orqali amalga oshirdi. Bu portallar orqali mijozlariga barcha turdagi ko'rsatmalarni taqdim etib bordi. Bank filiallarida esa bank xizmatlarini masofadan raqamli xizmatlar orqali tashkil etish orqali xodimlar sonini qisqartirish va xizmatlarni amalga oshirishda xavfsizlikni kuchaytirishni taqozo etadi.

Garchi masofaviy bank xizmatlarining foydali jihatlari ko'plab bo'lsada, bu yangi texnologik xizmatlarda maxfiy ma'lumotlar, mijozlarning shaxsiy ma'lumotlari va tranzaksiyalari bilan bog'liq bo'lgan ayrim xavflarni keltirib chiqaradi (Shah, M.H., Peikari, H.R., Yasin, N.M., 2014). SHuning uchun, xavfsizlik va riskni anglash elektron to'lov tizimida asosiy jihat sanaladi (Ashrafi, M., Ng, S., 2008). Bunday texnologiyalarning muvaffaqiyatli bo'lishi va yangi to'lov tizimi platformalarini qabul qilishda xavfsizlikni nazorat qilib borish lozim (Schierz, P.G., Schilke, O., Wirtz, B.W., 2010). COVID-19 pandemiyasi sharoitida bank mijozlari uchun ham ustuvor jihatlar o'zgaradi. YA'ni oilasining va o'zining sog'lig'i va oilasining oziq-ovqat bilan ta'minlanganligi muhim ahamiyat kasb etadi. Banklar esa ushbu qiyinchiliklarni engishda muhim rol o'ynashi mumkin. AQSH da, COVID-19 sharoitida bank mijozlarining yarmiga yaqini ishini yo'qotishi yoki bu bilan bog'liq tashvishlanishiga olib keldi (McKinsey Financial Decision-maker Consumer Pulse Survey, 2020).

Pandemiyadan oldin moliyaviy jihatdan jamg'arma qilmagan ko'plab bank mijozlarida ish bilan bog'liq muammolar vujudga keldi. Misol uchun 2018 yilda AQSH ning 39 foiz aholisi rejadagi birlamchi xarajatlaridan tashqari 400 \$ qo'shimcha xarajat uchun mablag'i etmasligini aytishgan (Report, 2019). 2016 yilda AQSH da o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, kichik biznes o'rtacha 27 kunlik operatsiyalarni qoplash uchun etar ekan (JPMorgan Chase Institute, 2016). Mavjud moliyaviy zaiflik va COVID-19 dagi stresslar bank mijozlariga murakkablikni oqilona boshqarish va qaror qabul qilishda qiyinlashtiradi. Tadqiqotlar ham shuni ko'rsatadiki, moliyaviy tanqislik jiddiy psixologik qiyinchiliklarga olib keladi va ko'proq miyopik qarorlarni qabul qilishiga olib keladi (Sendhil Mullainathan and Eldar Shafir, 2013).

Bank tomonidan jismoniy shaxslar uchun "Agrobankmobile" zamonaviy innovatsion xizmat turi joriy qilingan. Ushbu xizmat turidan ko'zlangan maqsad shaharu qishloqlarimizda savdo hamda pullik xizmat ko'rsatish shoxobchalarining aholiga sifatli, tezkor va ishonchli xizmat ko'rsatish tizimini yanada yaxshilashdan iboratdir. Yangi xizmat turi bank plastik kartalardan foydalanuvchi barcha mijozlarga taklif etilmoqda. Mazkur mobil ilova orqali 100 ga yaqin xizmat turlari bo'yicha to'lovlarni amalga oshirish imkoniyati mavjud. Masalan, soliq va bojxona, kommunal, uyali aloqa va shahar telefonlariga, internet, internet-saytlar va televidenie xizmatlari uchun, byudjetga va maktabgacha ta'lim muassasalariga, sug'urta xizmatlari uchun hamda boshqa to'lovlarni amalga oshirish mumkin.

Bundan tashqari, ushbu xizmat turi orqali mijozlar (jismoniy shaxslar) uchun bir plastik kartadan boshqa plastik kartaga pul o'tkazish, plastik karta hisob raqamidagi qoldiq mablag'larni ko'rish, ushbu qoldiq mablag'lar hisobidan kreditning asosiy qarzi va hisoblangan foizini so'ndirish, to'lovlarni qabul qiluvchining hisobvarag'i mamlakatimizdagi qaysi bankda bo'lishidan qat'i nazar, to'lovlarni amalga oshirish, omonatlar to'g'risida ma'lumotlar olish, plastik karta yo'qotilganda, masofadan turib plastik kartani bloklash va shu kabi boshqa yangi imkoniyatlar yaratildi. Mazkur mobil ilovaga ulangan mijozlar soni 26,8 ming nafar kishini tashkil qildi. ATB Agrobank tomonidan yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun "Agrobankmobile-Biznes" mobil ilovasi joriy qilingan bo'lib, ushbu mobil ilova orqali mijozlar hisob raqamidagi mablag'larni tasarruf etish (boshqarish), tovar va xizmatlar uchun to'lovlarni o'tkazish, real vaqt mobaynida to'lov hujjatlarining qayta ishlanishini kuzatib borish, istalgan muddat uchun hisob raqamlardan ko'chirmalar olish, turli hisobotlarni shakllantirish va boshqaimkoniyatlarga ega bo'ldilar. Hozirda mazkur mobil ilovaga ulangan mijozlar soni qariyb 4128 nafarni tashkil qiladi.

Taraqqiy etgan mamlakatlarda Internet tarmog'ining rivojlanganligi tijorat banklarining masofaviy xizmatlarini yuqori darajada rivojlanishiga olib keldi. Internetdagi elektron to'lov tizimlari ko'p sonli foydalanuvlar o'rtasidagi hisob- kitoblarni tez va xavfsiz rejimda amalga oshirish imkonini beradi.

3-jad.

Taraqqiy etgan mamlakatlarda Internet-banking³, 01.01.2022 y. holatiga

Davlat	Internet xizmat ko'rsatuvchi banklar soni	Mamlakatda gibanklar soni	Internet xizmat ko'rsatuvchi banklarning ulushi	Internet bankingdan foydalanuvchilar ulushi
Germaniya	285	1042	37,6%	50,5%
Avstriya	97	965	10,05%	35%
Velikobritaniya	n/d	679	27,35%	45%
SHvetsiya	45	122	36,89%	57,2%
Daniya	15	207	7,25%	44,8%
Lyuksemburg	152	280	54,29%	38,3%
Fransiya	143	609	23,48%	42,4%
Italiya	32	633	5,06%	30,5%
Ispaniya	29	339	8,55%	37,9%
SSHA	1532	7800	19,6%	35%

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, taraqqiy etgan mamlakatlarda Internet-banking xizmati ko'rsatish darajasi juda yuqori. Ayniqsa, Lyuksemburg, Germaniya, Shvetsiya, Fransiya va AQSHda ushbu ko'rsatkichning darajasi yuqori. Yevropada ipoteka banklari va turli depozit institutlari tomonidan tashkil etilgan «sof» internet-banklar, masalan, Egg, Smile, Firste, Abbey National banklari bo'lsa, internet orqali xizmat ko'rsatishda kuchli raqobat mavqeiga ega an'anaviy banklar sifatida Barclays, HSBC, Lloyds TSB banklarini ko'rsatish mumkin. Deutsche Bank tahlilchilarining bashoratiga ko'ra, 2020 yilga borib Yevropa kontinentining 50-60 foiz yashovchisi onlayn to'lovlarni amalga oshiradi. Bugungi kunda ushbu ko'rsatkichlarga allaqachon Shvetsiya, Daniya va boshqa bir qator Yevropa mamlakatlari yaqinlashib bo'ldi. Aholi uchun valyuta ayirboshlash amaliyotlarini amalga oshirishni engillashtiruvchi yangi bank xizmatlari joriy etildi, yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan chet el valyutasini sotib olish uchun sharoitlar yaratildi.

5. Xulosa va takliflar.

Bank xizmatlari iste'molchilarining huquqlari va qonuniy manfaatlariga, ayniqsa, hududlarda rioya etish hamda moliyaviy ochiqlikni kengaytirish, shuningdek, xizmat ko'rsatish madaniyati va bank tizimiga bo'lgan ishonchni yanada oshirishda bir qator muammo va kamchiliklar kuzatilmoqda. Xususan:

birinchidan, kreditlarni ajratish bo'yicha qarorlar qabul qilishda vakolatlarining haddan tashqari markazlashganligi bosh banklar va ularning filiallari o'rtasidagi javobgarlikning aniq chegaralanishiga to'sqinlik qilmoqda;

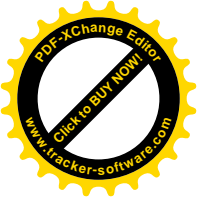
ikkinchidan, kredit buyurtmalarini ko'rib chiqishning murakkablashgan mexanizmlari kreditlarni tezkor olish imkoniyatini chegaralamoqda;

uchinchidan, tijorat banklari tomonidan mikroqarzlar ajratilishi imkoniyatining mavjud emasligi mikroqarzlar olish darajasini oshirish imkonini bermayapti, mikrokredit tashkilotlar va lombardlarning xizmatlari bo'yicha yuqori foiz stavkalari aksariyat holatlarda iste'molchilarning moliyaviy holati yomonlashishiga olib kelmoqda;

to'rtinchidan, chakana bank xizmatlari bozorining past darajada rivojlanganligi va mijozlar bilan hamkorlik munosabatlarini yo'lga qo'yishning zamonaviy yondashuvlari mavjud emasligi ortiqcha byurokratiya va sansolarlik uchun zamin yaratmoqda;

beshinchidan, bank kartalari asosida naqd pulsiz hisob-kitoblarni amalga oshirish

³ Analiticheskaya kompaniya ForresterResearch. <http://www.forrester.com>, <http://www.forrester.com> online-banking/europe.html

bo'yicha davlat protsessing tashkilotining mavjud emasligi chakana to'lov tizimlarini... xavfsizlik, uzluksizlik va ishonchlik darajasiga ta'sir ko'rsatmoqda hamda aholining keng qatlamlari uchun ochiq bo'lgan innovatsion loyihalarni amalga oshirishda zamonaviy texnologik echimlarni ilgari surishga to'sqinlik qilmoqda;

oltinchidan, kreditlarni (mikroqarzlarni) ko'rib chiqish va ajratish uchun xizmat haqi hamda boshqa to'lovlarning undirilishi qarzni real qiymati oshishiga olib kelmoqda;

yettinchidan, shartnomalarga xizmatlar tariflarini, ajratilgan kreditlar va jalb qilingan depozitlar bo'yicha foizlarni bir tomonlama o'zgartirish huquqini nazarda tutuvchi shartlarning kiritilishi, shuningdek, bir xizmatning qo'shimcha xizmatdan foydalanish sharti bilan ko'rsatilishi bank xizmatlari iste'molchilarining huquqlarini buzmoqda;

sakkizinchidan, bank to'lov kartalaridan chet el valyutasini echish bo'yicha cheklolarning mavjudligi va bankomatlar sonining etarli emasligi valyuta ayirboshlash amaliyotlarini bajarishda talab darajasida xizmat ko'rsatish imkonini bermayapti.

Mazkur muammolarni bartaraf etish, bank xizmatlari iste'molchilarining huquqlarini himoya qilishni ta'minlash mexanizmlarini yanada takomillashtirish va innovatsion rivojlanishning tendensiyalarini inobatga olgan holda moliyaviy ochiqlik darajasini oshirish, maqsadida tijorat banklari zimmasigaga:

✓ bank faoliyatining ilg'or xalqaro tajribasini o'rganish hamda bank xizmatlari va mahsulotlarining yangi turlarini joriy etish;

✓ banklar filiallari va mini-banklar qoplanishini hamda bank xizmatlariga bo'lgan ehtiyojlarni hisobga olgan holda banklar filiallari va mini-banklar tarmog'ini kengaytirish;

✓ filiallarning kredit ajratishda bosh banklar bilan qo'shimcha kelishuvsiz mustaqil qarorlar qabul qilish bo'yicha huquqlarini kengaytirish imkoniyati berildi.

Adabiyotlar/Literatura/Reference:

Brauers, W. K. M., Ginevičius, R., & Podviezko, A. (2014). Development of a methodology of evaluation of financial stability of commercial banks. *Panoeconomicus*, 61(3), 349-367.

Message (2020) from the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev to the Oliy Majlis. -Tashkent: "Uzbekiston" NMIU, -B. 23.

Purnanandam, A. (2007). Interest rate derivatives at commercial banks: An empirical investigation. *Journal of Monetary Economics*, 54(6), 1769-1808.

Pérignon, C., & Smith, D. R. (2010). The level and quality of Value-at-Risk disclosure by commercial banks. *Journal of Banking & Finance*, 34(2), 362-377.

Polfreman, D., & Ford, F. (2006). Basics of banking. *M.: INFRA-M*.

Vahobov, A., & Ortiqov, O. Quality indicators of banking services., 2006. *Market, money and credit*. (12), 9-10.

Wang, Y., Xiuping, S., & Zhang, Q. (2021). Can fintech improve the efficiency of commercial banks? An analysis based on big data. *Research in international business and finance*, 55, 101338.